

modifikacija pravila

pal bender

Postoje ljudi koji rade na modifikaciji šahovske igre. Kroz zavese, dvostruka stakla i žičanu mrežu vidim deo neba isparčisan poput mozaika ogoljenim grančicama breskve. Čitao sam o savsim smelim predlozima, o ubacivanju novih figura, na primer. Nagnem se u svojoj stolici unazad, svega dva santimetra, i od nebeskog svoda ne vidim više ništa. Bombarderi: svoj smrtonosni tovar mogli bi da prosipaju po crno-belim kvadratima, pridržavajući se, naravno, strogih pravila igre. (Usavršiti, a ako ne i usavršiti, barem preinačiti igru.) Sada se ponovo naginjem napred. Pomišljam kako ne bi bilo loše ako bi postojale i neke figure koje, recimo, ne bi mogle da naškode drugim, ne bi mogle izbaciti druge figure iz igre ali bi i same uživale imunitet. Naginjem se napred da bih uporedio plavetnilo neba sa... čim? Ponekad bi se takvom figurom mogao povući neki potez, pa čak i preko reda, ali ona ne bi imala uticaja na tok partije, mogla bi se jednostavno i skloniti, ako bi, na primer, smetala potezu skakača. Bledo, prljavo plavetnilo u desnom gornjem uglu prozora, u petini jednog od tri krila. (Možda ni toliko.) Ili izmisliti nešto drugo.

S mađarskog preveo
Arpad Vicko

dve pesme

zoran m. mandić

3.

Poezija se primiče
novoj generaciji
Čeka se samo na formalnu
primopredaju
Sa Zavoda smo dobili garancije
(da i pored toga što do
sada nije stiglo nijedno
PUNOMOCJE)
Konkurs ostaje otvoren
U MODERNA SPREMISTA UREDNO
SU SLOŽENA
SVA SREDSTVA KOJA SE DRŽE
Još samo Neko
da na konačno rešenje
stavi žig: VAN SNAGE
I opravilišta (sanatorijumi visoke kategorije)
Prime (USREČE) svoje klijente

O ovom danu neću
da razmišljam

4.

Na ukupnu sumu redova

MORAM NESTO DA STAVIM
Doći ćeš
i Tvojim Dugačkim Koracima
premeričeš:
r a s t o j a n j e
De mortibus persecutorum
(IZMEĐU DVE SLUČAJNO IZABRANE
SPECIFIČNE TEŽINE)
A onda ćemo podeliti redove
(Plen se deli tačno u podne)
Redove
Samo kako ćemo preseći
TAJ TVRDI PREDMET
sa čije Platforme
Uzleću ovi silni letaci
oko nas

TESTAMENTUM:

Ne dirajte ga na njivi
dok se (budete oko nje) bavili Vašim cenjenim
i uvažanim asfaltnim transferzalama
Jer u protivnom (kad Vam bude najpotrebniji)
(moraćete) ga tražiti pod zemljom

Pronađena je jedna
Nova Vrsta
koja uništava
Planktone po površini
Kamere su spuštene
Čeka se samo režiser

I budući da je njihova klasa u toku socijalnog razvitka postala karakteristična za cjelinu društva, ovaj je način promatranja daleko premašio granice građanstva. Tu sociologija nije dostatna. Potrebna nam je opsežna teorija povijesti. U drugom bismo slučaju mogli doći u opasnost da značajne filozofe dovedemo u vezu s beznačajnim, ili, u svakom slučaju, nebitnim skupinama, ili da pogrešno protumačimo značenje neke specifične skupine u cjelini društva, a time i date kulturne odnose. Ali, to još nije bitna zamjerka. Stereotipna primjena pojma ideologije na svaku misaonu tvorevinu napokon počiva na predodžbi da za čovječanstvo ne postoji neka filozofska i, time, ni bilo koja druga istina, da je sve mišljenje »ograničeno bitkom«. Ono, s obzirom na svoje metode i rezultate, pripada jednom specifičnom sloju i vrijedi samo za taj sloj. Takav stav prema filozofskim idejama ne uključuje i njihovo objektivno provjeravanje; on ni ne pita za njihovu praktičnu primjenu, već se ograničava na jedno manje ili više komplicirano uvrštanje u neku društvenu grupu. To treba zadovoljiti zahtjeve filozofije. Lako možemo spoznati da ova škola, koja na kraju ide za tim da filozofiju odvoji kao posebnu znanost u sociologiju, tek ponavlja skepticističku poziciju koju smo već kritizirali. Njoj nije stalo da razjasni društvenu funkciju filozofije, već sama po sebi ima više takovu funkciju: da obeshrabri mišljenje koje upućuje u budućnost i da zaustavi njegove praktične tendencije.

Istinska društvena funkcija filozofije jest u kritici postojećega. To nije tek neko površno zanovijetanje, kao da je filozof smiješni čudak. To, također, ne znači da filozof oplakuje ovu ili onu izolirano uzetu okolnost i preporuča rješenja poteškoća. Glavni je cilj jedne takve kritike da spriječi gubljenje ljudi u idejama i odnosima, što im ih društvo u svojoj sadašnjoj organizaciji pruža. Ljudi moraju naučiti uvidati odnos između njihove individualne djelatnosti i onoga što se njome postiže, između njihove posebne egzistencije i općenitog života društva, između svojih svakodnevnih projekata i velikih ideja koje uvažavaju. Filozofija razotkriva proturječnost u koju oni zapadaju kad su u svakodnevnici prisiljeni da se drže izoliranih ideja i pojmova. Sto mi je nakana, pokazat će slijedeće. Cilj zapadnjačke filozofije u njenom prvom savršenom obličju, dakle, platonske, bio je da negira jednostranost i dokine je u nekom obuhvatnijem, fleksibilnijem, realnosti prilagođenijem misaonom sustavu. Tijekom više dijaloga učitelj demonstrira kako njegov sugovornik bezuvjetno zapada u proturječnost, ako se previše jednostrano drži svoje pozicije. Učitelj pokazuje da je nužno prelaziti s ideje na ideju, jer svaka može imati svoje pravo značenje samo unutar cijeloga sustava ideja. Uzmimo za primjer, recimo, diskusiju o biti hrabrosti u *Lachesu*. Kad sugovornik inzistira na svojoj definiciji da je hrabrost ne bježati s bojnoga polja, k svijesti mu se privodi činjenica da takvo ponašanje u određenim situacijama nije hrabrost, već luda smionost — recimo, kad cijela vojska uzmakne i jedna usamljena individua pokušava dobiti bitku. Isto vrijedi i za ideju *sophrosyne*, što se jedva »umjerenošću« ili »suzdržanošću« može prikladno prevesti. *Sophrosyne* je u svakom slučaju vrlina, ali ona dolazi pod znak pitanja kad je učimo isključivom svrhom djelovanja, a ne zasniva se na spoznaji svih drugih vrlina. Nju možemo shvatiti tek kao trenutak jednog sveukupnog ispravnog ponašanja. Ni s pravednošću stvari ne stoji drukčije. Dobra volja, volja da se bude pravedan, nedvojbeno je nešto lijepo. Ali, taj subjektivni trud ne dostaje. Etiketa pravednosti ne vrijedi za djelovanja koja su po intenciji dobra, ali u izvršenju promašena. To vrijedi za privatne inicijative jednako kao i za inicijative države. Svaki se postupak, neovisno o dobrim nakanama svoga začetnika, može pokazati manjkavim, ako nije zasnovan na obuhvatnom znanju i prilagođen situaciji. *Summum ius*, kaže Hegel u sličnom slučaju, može postati *summum iniuria*. Mogli bismo ovdje podsjetiti na jednu usporedbu u *Gorgiji*: zanati pekara, kuhara i krojača po sebi su korisni, ali mogu postati štetni za pojedinca i čovječanstvo, zanemare li zdravstvene obzire. Luke, brodogradilišta, utvrde i porezi u istom su smislu korisni, ali ako se pni tomu zaboravi opće dobro, onda ti faktori sigurnosti i prosperiteta postaju instrumentom razaranja.

Posve slično možemo promatrati u Evropi, u razdoblju između dva rata, kaotično bujanje pojedinih elemenata društvenoga života: divovska ekonomska poduzeća, golemi porezi, enormni rast vojske i naoružanja, prisilna disciplina, jednostrano njegovanje prirodnih znanosti itd. Umjesto razumne organizacije unutar njih i vanjskih odnosa, došlo je do brzog proširenja pojedinih sektora civilizacije na račun cjeline. Jedan je bio protiv drugoga i to je postalo kobno po čovječanstvo. Platonov zahtjev da državom upravljaju filozofi ne podrazumijeva izbor tih upravljača među autorima udžbenika logike. Strukovni duh poznaje u poslovnom životu samo profit, na vojnom planu samo moć i u znanosti samo uspjeh unutar jedne specijalne discipline. Ako taj duh nije kontroliran, on utjelovljuje anarhično stanje društva. Za Platona je filozofija bila istoznačna s nastojanjem da se tako ujedine i saberu različite moći i vrste spoznaje, da bi ti parcijalno destruktivni elementi u pravom smislu postali produktivnima. Na to je ciljao njegov zahtjev da filozofii trebaju vladati. Stoga je tako malo držao do popularnih uvjerenja koja se uvijek grčevito hvataju za jednu jedinu ideju, premda ta ideja, za neki određeni trenutak, može biti ispravna. Um živi unutar sustava ideja; on kroči od jedne ka drugoj i stoga je u stanju da svaku shvati i primijeni u njenom istinskom značenju, u značenju, name, koje ona ima u cjelini spoznaje.

Ovu dijalektičku koncepciju veliki su filozofi primijenili na konkretne probleme života; njihovo je mišljenje uvijek stremilo